

Ганна Корж

Християнська етика та проблема захисту тварин

Anna Korzh

Christian ethics and animal protection problem

In the article there are discussed the moral principles of Christian ethics, which express the perennial religious values of love and a sense of oneness with the world. It is noted that the moral standards of Christianity is the prerequisite for the formation of humanistic attitudes Rights and ethical basis for decent treatment of animals.

Keywords: ethics, Christian ethics, religious values, humanism, animal welfare, animal philosophy, ethics, caring, kindness, compassion

Досліджено моральні принципи християнської етики, які виражають споконвічні релігійні цінності любові та почуття єдності зі світом. Відзначено, що моральні норми християнства є передумовою формування гуманістичних настанов людини та етичною основою гідного поводження з тваринами.

Ключові слова: мораль, християнська етика, релігійні цінності, гуманізм, захист тварин, філософія тварин, етика турботи, милосердя, співчуття

Споживацька психологія та утилітарно-прагматичні суспільні норми дедалі сильніше загострюють екологічні питання, зокрема проблему захисту тварин в Україні та світі. Гармонія між людством і природою може бути відновлена лише тоді, коли людина переосмислить своє місце у світі та життєве призначення. Без захисту «братів наших менших» від жорстокого поводження, людського цинізму та байдужості побудова цивілізації любові та життя втрачає будь-який смисл, стає утопією. Тому в питанні прав та обов'язків людей стосовно до світу тварин важливим є переосмислення системи моральних цінностей, звернення до найбільш стійких, універсальних, не підвладних споживацьким егоїстичним впливам загальнолюдських моральних настанов, спрямованих на втілення у світоглядних орієнтаціях людини ідеалів любові, добра, милосердя, співчуття. Християнська мораль упродовж століть залишається основою гармонійних відносин у системі людина–природа. Сьогодні християнські цінності є радикальним викликом споживацькому способу мислення.

Низка праць провідних українських та іноземних науковців, таких як К. –О. Апель, В. Гьосле, А. Єрмоленко, К. М. Маєр-Абіх та інших, присвячена кризі ставлення людини до природи, порушує фундаментальну етичну проблему – чи є людина вищою моральною цінністю, в ім'я якої можна заподіювати страждання і біль, а також викликати смерть інших живих істот. А. Колодний, В. Єленський, Б. Лобовик, Л. Филипович та інші вчені-релігієзнавці звертаються до особливостей християнських ціннісних орієнтацій українців, місця релігії в контексті історії і культури українського народу. Вплив християнських цінностей на екологічну культуру розглядали О. Беляков, О. Саган, Т. Гардашук та інші науковці. Принципові положення філософії тварин устанавлюють праці О. Гомілко, П. Сінгера, Т. Рігана і Д. Рачелса, А. Клері, К. Корсгарда та інших учених. Однак проблема взаємозв'язку християнських цінностей і питання захисту тварин залишалась майже поза увагою фахівців у галузі філософії тварин.

Мета цієї статті – з'ясувати взаємозв'язок моральних принципів і норм християнської етики та проблеми захисту тварин.

Україна має сьогодні катастрофічну ситуацію у сфері захисту тварин від жорстокості. Водночас у експертному середовищі, зокрема у науковому дискурсі, як підкреслює О. Гомілко, численні сучасні дослідження, що стосуються філософії тварин, свідчать про неадекватну оптику людського сприйняття тваринного світу та феномену тваринного як такого. Головним компонентом такого сприйняття є позбавлення тваринного будь-якого етичного значення¹. Отже, на думку О. Гомілко, у ставленні до тварин варто подолати такі ключові принципи модерного мислення, як об'єктивізм, антропоцентризм та просвітницький гуманізм².

Водночас духовні цінності християнської традиції, етичні рекомендації, екологічні імперативи біблійних послань та інтерпретацій, богословські та філософські тексти можуть впливати на інтелектуальні зусилля сучасного екологізму, систему цінностей, екологічну культуру та екологічно зорієнтовану практику.

Потужний духовний потенціал для виховання екологічної свідомості містить Біблія, яка узагальнює основоположні принципи, пов'язані з призначенням людини та сенсом людського буття, взаємозв'язку людини та природи. І хоч у Біблії та інших релігійних текстах питання захисту тварин не тематизується, але у глибинному духовному сенсі давніх

священних послань міститься багатошарова можливість інтерпретації низки гуманістичних та екологічних ідей, які мають місце у соціокультурному бутті та реальних життєвих людських відносинах.

Біблійна оповідь утворює поняття людини як співтворця. В оповіді про творення світу говориться: «І сказав Бог: «Створимо людину за образом Нашим, за подобою Нашою, і хай панують над морською рибою, і над птаством небесним, і над худобою, і над усею землею, і над усім плазуючим, що плазує по землі» (Бут. 1.2). Це означає, що людина, яка створена за образом і подобою Божою, має з любов'ю ставитися до всього світу. Людині дано наказ Божий піклуватися про світ, проголошена відповідальність людини як істоти, створеної за образом і подобою Бога, за все живе на землі. Людина є логосом духу і пізнання, логосом в аспекті гідного поводження зі всім живим світом. З огляду на це етично неприйнятними, безвідповідальними є дії влади, спрямовані на знищення тварин задля регулювання їх чисельності; тварин можна лише стерилізувати, але аж ніяк не знищувати. Метод евтаназії не є гуманним та цивілізованим шляхом вирішення проблеми безпритульних тварин.

Земля є спільним надбанням людей і тварин. Створення нормальних умов життя є необхідною вимогою для всіх живих істот – людей і тварин. Особливий моральний зміст має вимога про відпочинок землі з метою допомоги нужденним. Тваринам не слід перешкоджати приходити на незасіяні поля у сьомий рік. «Шість років засівай землю твою і збирай врожай її, а в сьомий залишай її в спокої, щоб годувалися убогі з народу твого» (Вих. 23:9–12). Ця вимога дає можливість прогледуватися голодним птахам і тваринам. Адже встановлення цивілізації любові та життя на землі передбачає імперативний захист всіх живих істот від насильства.

Відповідно до біблійних текстів і символів, тварини порівнюються з людьми, відображають певну характеристику людини. Залежних, духовно безпорадних людей символізують вівці. При цьому Бог є вівчарем, а люди – беззахисні, залежні від нього. У цьому сенсі тварини символізують людство, потребують захисту від пригноблення³.

Споконвіку люди, які жили в сільській місцевості, молилися за благополуччя для домашніх тварин. Існують звичаї благословення тварин і сьогодні на деякі свята, наприклад, в день спомину св. Антонія Великого, звершується особливий обряд благословення тварин. Промовляється наступна молитва: «Ці тварини отримують Твоє благословення,

Господи: через нього нехай будуть вони збережені у плоті і через заступництво святого Антонія нехай будуть захоронені від всякого зла».

Важливим для релігійної свідомості сучасних і прийдешніх поколінь залишається екологічний смисл слів Соломона з книги Еклезіяста: «Доля синів людських і доля тварин – доля одна; як ці вмирають, так вмирають і ті, й одне дихання у всіх, і немає у людини переваги перед скотиною...» (3:19).

В античній культурі свідомо обрав спосіб життя в гармонії з природою, турботливе ставлення до тварин Піфагор. Він забороняв своїм учням вживати в їжу м'ясо і робити богам жертвоприносини тваринами. Грецький філософ вважав, що космологічне поняття «дружба-філія» є властивістю людської натури, завдяки якій людина стає пов'язаною з людьми, тваринами, природою.

Багато найбільш відомих релігійних діячів в історії людства з пошаною ставилися до тварин. Показово, що дата проведення всесвітнього дня тварин пов'язана з ім'ям св. Франциска Ассізького, який став святим у католицизмі за ставлення до тварин. Блаженний Франциск Ассізький розмовляв із птахами і співав гімни природі, називаючи її благою, оскільки вона є витвором рук Божих.

Протестантський теолог і місіонер А. Швайцер сформулював принцип «благоговіння перед життям» як розширення меж людської моралі та покладання людиною на себе «безмежної відповідальності за все, що живе» (етика життя).

Засновник філософської антропології М. Шелер підкреслював в принципі *ordo amoris* (порядок любові) діалектичний взаємозв'язок вищого і нижчого в природі. Засновник філософської антропології писав: «Кожна більш вища форма буття безсила щодо більш нижчої і здійснюється не власними силами, а силами нижчої форми»⁴. Можна сказати, що сьогодні захисник тварин, усвідомлюючи нерозривний зв'язок з природою, особисту відповідальність за все творіння, генерує любов, актуалізуючи і генеруючи смисли *ordo amoris*. Примноження любові і добра є його життєвим кредо.

Християнство – це не тільки вчення, а й спосіб життя. Повага та любов до ближнього, інші християнські етичні норми звернені до свідомості людини, а тому на відміну від світських не виглядають нав'язаними ззовні, не є скороминущими, а діють як внутрішнє переконання, як ре-

алізація людської свободи. Отож, у повсякденному житті, у справі захисту тварин християнські цінності дають чітке, глибинне, усвідомлене розуміння турботи про тварин, спрямовують особистість на шлях служіння Добру. Християнська любов не є абстрактною любов'ю. Вона проявляє себе через практику християнського милосердя. Милосердя є моральним принципом і категорією етики турботи. Ця соціальна практика виникла в часи формування основних соціальних інститутів, як діяльне прагнення викликати у людей здатність до співчуття, співпереживання, готовність відгукнутися на чужу біду, прийти на допомогу. Варто розмежовувати два виміри милосердя: духовно-емоційний і конкретно-практичний. Проте до співчуття та милосердя не можна примушувати. Гуманне ставлення до Божого створіння – тварин – це щось інше, як конкретний, практичний вияв милосердя. Згідно з постулатами християнської етики, людина має бути милосердною заради блага й спасіння власної душі. Роль захисників тварин полягає ще й у тому, що вони є генераторами гуманістичної енергії, яка долає бюрократичну соціальну нечутливість і людську байдужість. Адже, якщо люди часто бачать зразки гідного поводження з тваринами, вони також стають схильними до дій, спрямованих на захист прав тварин, а тому очищають свої душі від черствості, егоїзму, байдужості.

Людина, проникнута світлом милосердя, усвідомлює обов'язки людей перед тваринами, відстоює їх права і гідність, а отже чинить опір духовній ентропії суспільства. Людина, яка жорстоко ставиться до тварин, принижує свою природну гідність. Німецький мислитель А. Шопенгауер наголошував, що «... можна з упевненістю стверджувати, що не може бути добрим той, хто жорстокий з тваринами»⁵. Наш християнський і людський обов'язок шанувати тварин як живих істот, які терплять і відчувають страх, біль, як і люди. Нас є чому повчитися у тварин: терпінню, незлобивості, простоті, відкритості, довірливості.

В українському суспільстві, де у радянські часи методами пропаганди, насильства і репресій викорінювались навіть самі поняття милосердя і співчуття, було спровоковано духовний «розрив часів», призупинення релігійної традиції милосердя. Відтак, її відродження, активізація її як світоглядного ресурсу екологічних цінностей, у тому числі й у справі захисту тварин, сприятиме духовному оновленню, поширенню практик допомоги, альтруїзму у повсякденному житті. Адже, як зауважує Блаженні-

ший Любомир Гузар, «кожна людина здатна на невеличку жертву, щоб ко-мусь зробити приємність. Це – вияв її свободи – вона вибирає цей шлях»⁶.

Безпосередню і пряму відповідальність за життя тварин несуть окремі люди, представники влади, суспільство, соціальні інституції. Захист тварин вимагає відповідних зусиль на різних соціальних рівнях, важливим аспектом питання є правове закріплення прав тварин.

Зоозахисною діяльністю займаються приватні особи, групи людей, громадські і благодійні організації, або держава загалом. Відношення до тварин є маркером, показником цивілізованості суспільства.

Важливим є виховання екологічної свідомості, почуття гідності, чутливого ставлення до тварин засобами мистецтва. Наприклад, у художніх фільмах не можна показувати цинічне знущання над тваринами. Фільми про тварин мають торкаються струн співчуття і милосердя в душі молоді людини, збагачувати людяністю її внутрішній світ, а отже сприяти формуванню духовно-морального потенціалу.

Отже, християнська етика, яка є складовою ідеї Європи, пропонує значні ресурси для екологічної етики, гуманного, етичного ставлення до тварин. Норми християнської моралі – любов, справедливість, милосердя, відповідальність – стверджують цінність життя та є світоглядними основами гідного поведіння з тваринами. Поважне ставлення до Божого створіння – тварин є конкретним виявом милосердя до наших ближніх і проявом відповідальності за створіння, що є обов'язковою умовою гуманізації суспільного життя та європеїзації України.

¹ Гомілко О. Світ тварин у сучасному філософському дискурсі: Зб. наук. праць. Філософсько-антропологічні студії - 2013. – К.: Стило, 2013. – С. 267.

² Там само. – С. 263.

³ Тошкова С. З джерела вічної книги. Спроба економічного прочитання Біблії. – Львів: вид-тво «Кальварія», 2005. – С. 131.

⁴ Шелер М. Избранные произведения. – М.: Гнозис, 1994. – С. 171.

⁵ Шопенгауэр А. Свобода воли и нравственность. – М.: Республика, 1992. – 448 с.

⁶ Три дороги: бесіди Блаженнішого Любомира Гузара з журналістами / Упор. К. Щоткіна. – Львів: Друкарські куншти, 2013. – С. 45.